

DARIUSZ WALENCIK

Katolicki Uniwersytet Lubelski w Lublinie

UTRZYMANIE DUCHOWIEŃSTWA JAKO OBOWIĄZEK WIERNYCH W ŚWIETLE KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 R.

W historii Kościoła ciągle powraca pytanie: czy Kościół powinien posiadać majątek? Sobór Watykański II na powyższe pytanie odpowiedział pozytywnie. Ojcowie Soboru podkreślają, że Chrystus założył swój Kościół jako widzialną strukturę społeczną (por. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* – dalej: KDK – 44), która potrzebuje także dóbr doczesnych¹. Jednakże ta hierarchicznie ukształtowana, z elementów widzialnych i duchowych, społeczność (por. Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 8) relatywizuje fakt posiadania przez siebie majątku, ponieważ „[...] posłannictwo, jakie Chrystus powierzył swemu Kościołowi, nie ma charakteru politycznego, gospodarczego czy społecznego. Cel bowiem, jaki Chrystus nakreślił Kościołowi, ma charakter religijny” (KDK 42).

Teleologia majątku kościelnego, nakreślona przez nauczanie Soboru Watykańskiego II, opiera się na podstawowej zasadzie, że Kościół posługuje się rzeczami doczesnymi w takim stopniu, w jakim wymaga ich właściwe mu posłannictwo. Posługuje się przy tym wszystkimi, wyłącznie tymi środkami, które są zgodne z Ewangelią i dobrem wspólnym (*bonum commune*), uwzględniając okoliczności czasu i różnorodność warunków. Kościół rezygnuje przy tym z legalnie nabytych praw, kiedy korzystanie z nich podważa szczerłość jego świadectwa lub kiedy nowe warunki życia domagają się regulacji innego układu stosunków (por. KDK 76). Celami majątku kościelnego są: sprawowanie kultu Bożego, zapewnienie odpowiedniego utrzymania duchownym i innym pracownikom kościelnym, dzieła miłości i apostołatu². Zatem prawo do posiadania, nabywania i administrowania dobrami materialnymi przez Kościół jest względne i związane ściśle z jego posłannictwem³, a „[...] swobodne korzystanie przez Kościół i jego jednostki organiza-

---

¹ Por. V. De Paolis, *De bonis Ecclesiae temporalibus. Adnotationes in Codicem. Liber V*, Romae 1986, s. 18–22.

² Por. Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* [dalej: DK], 17; kan. 114 § 2; 222 § 1; 1254 § 2.

³ Por. J. Huber, *Das Recht der Kirche auf Erwerb, Besitz, Verwaltung und Veräußerung von Kirchenvermögen*, [b.m.w.] 1998, s. 3 (mps w posiadaniu autora).

cyjny z uprawnień majątkowych jest niezbędnym warunkiem efektywnego wykonywania misji religijno-moralnej względem społeczeństwa⁷⁴.

Analiza norm kodeksowych

Z celami, którym służy mienie kościelne, a także teoretycznym prawem Kościoła do nabywania majątku (por. kan. 1259) łączy się norma praktyczna – prawo do otrzymywania i wymagania świadczeń od wiernych (por. kan. 1260). Prawo to nie może być ograniczone tylko do wymagania środków finansowych na rzecz Kościoła, bowiem *ius exigendi quae sint necessaria* posiada szerszy zakres⁵. Generalnie jednak odnosi się ono do świadczeń materialnych koniecznych do realizacji celów właściwych misji Kościoła. Z prawem Kościoła unormowanym w kan. 1260 łączy się najpierw prawo wiernych do przekazywania Kościołowi środków materialnych⁶: „Wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła” (kan. 1261 § 1)⁷. Jest to norma wyrażająca subiektywne, podmiotowe prawo wiernych. Sposób realizacji tego prawa może dokonać się w formie dobrowolnych ofiar, darowizn, zapisów testamentowych, pobożnych fundacji, przy czym dyspozycję kan. 1261 § 1 należy traktować jako normę generalną dla szczegółowych regulacji prawnych dotyczących *piae voluntates*⁸.

Prawu zawartemu w kan. 1260 odpowiada następnie korelatywny obowiązek wiernych składania świadczeń na potrzeby Kościoła. Został on wyrażony w kan. 222 § 1, gdzie czytamy: „Wierni mają obowiązek zarządzać potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy”. Są to cele właściwe misji Kościoła i tylko w tym kierunku można się domagać od wiernych środków materialnych⁹. Obowiązek ten opiera się na fakcie przynależności wszystkich wiernych na mocy sakramentu chrztu świętego do wspólnoty ludu Bożego, współodpowiedzialności za realizację posłannictwa Kościoła, bowiem „[...] wspomaganie Kościoła przez wiernych pozostaje w ścisłym związku z realizacją celów Kościoła”¹⁰, oraz naturalnej solidarności wobec

⁴ J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993, s. 231.

⁵ Por. W. Schulz, *Recht auf finanzielle Unterstützung*, [w:] *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici von 1983*, Hrsg. K. Lüdicke [dalej: MK], can. 1260/4.

⁶ R. Sagemester, *Oblationes Fidelium – in kirchenrechtlicher und moraltheologischer Sicht*, [w:] *Administrator bonorum. Oeconomus tamquam paterfamilias. S. Ritter zum 70 Geburtstag*, Hrsg. H. Paarhammer, Salzburg 1987, s. 376.

⁷ Por. *Codex iuris canonici*, Roma 1917 [dalej: CIC 1917], can. 1513; Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* [dalej: DB], 6.17; DK 20; KDK 88.

⁸ Por. W. Schulz, *Freie Vermögenszuwendung*, MK, can. 1261/1.

⁹ Por. tenże, *Recht auf finanzielle*, MK, can. 1260/3.

¹⁰ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1994, s. 32; por. M. Kaiser, *Die Kirchenglieder*, [w:] *Grundriss des nachkonziliaren Kirchenrechts*, Hrsg. J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Regensburg 1980 [dalej: GrNKirchR], s. 111–120, zwłaszcza 112–115; tenże, *Die rechtliche Grundstellung der Christgläubigen*, [w:] *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Hrsg. J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Regensburg 1983

własnej wspólnoty. Fakt, że należy on do podstawowych obowiązków wszystkich wiernych, nie ulega wątpliwości, ponieważ prawodawca posłużył się w tekście normy zwrotem: *christifidelibus obligatione tenentur* (por. kan. 222 § 1). Tym samym sformułowanie to pozostaje w zgodzie z wyraźnym stwierdzeniem soborowego Dekretu o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, gdzie w n. 20 jest mowa o *vera obligatio*. Skoro zatem obowiązek ten znalazł się w *Kodeksie prawa kanonicznego*, to powinien on wynikać nie tylko z moralnego zobowiązania, lecz również z *obligatio iuridica*¹¹.

Generalnie nie da się określić sposobów pozyskiwania środków finansowych przez Kościół. Ogólna norma stanowi, iż „Kościół może nabywać dobra doczesne wszystkimi sprawiedliwymi sposobami prawa czy to naturalnego, czy pozytywnego, którymi wolno innym nabywać” (kan. 1259). Kościół może zatem działać zarówno na podstawie prawa naturalnego, jak i obowiązującego prawa pozytywnego, kanonicznego czy państwowego. Wykluczone są jednak pozaprawne sposoby nabywania majątku.

Podstawą bazy finansowej Kościoła są przede wszystkim dobrowolne ofiary wiernych. Do dobrowolnych ofiar zalicza się: zbiórki¹² (*stips*), pobożne wole¹³ (*piae voluntates*), pobożne fundacje¹⁴ (*piae fundationes*). Wtórne znaczenie mają dopiero ofiary (*oblaciones*) świadczone duchownym za ich posługę (*iura stolae, stips oblata*). Kan. 1264 definiuje *oblaciones*¹⁵ jako ofiary składane z okazji udzielania sakramentów (por. kan. 840) i sakramentaliów (por. kan. 1166), a nie za nie. Tekst normy unika pojęcia *taxa*, które odnosi się do opłat za różne akty władzy wykonawczej dobrowolnej lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej (por. kan. 1264 n. 2). Wyraża przez to, że nie chodzi tutaj o zapłatę za wykonaną pracę, lecz o dar, poprzez który wierni przyczyniają się do utrzymania duchownych i do prowadzenia działalności apostolskiej (por. kan. 531; 946). Chociaż *oblaciones* są składane przez wiernych z okazji czynności liturgicznych wykonywanych ze strony Kościoła i posiadają element kontraktu dwustronnego (*do ut facias*) oraz należą do świadczeń obowiązkowych¹⁶, będący w potrzebie nie powinni być jednak pozbawieni pomocy sakramentów z racji swego ubóstwa (por. kan. 848; 945 § 2)¹⁷. Są to zatem ofiary obowiązkowe względne, dlatego też sprawowanie sakra-

[dalej: HdbKathKR], s. 171–184, zwłaszcza 175, 176.

¹¹ Por. V. De Paolis, *De bonis Ecclesiae temporalibus...*, s. 63; tenże, *I beni temporali della Chiesa*, Bologna 1995, s. 106, 107.

¹² Por. kan. 1265, 1266.

¹³ Por. kan. 1299–1302.

¹⁴ Por. kan. 1303–1310.

¹⁵ Por. R. Sagmeister, *Oblaciones Fidelium – in kirchenrechtlicher und moraltheologischer...*, s. 371–382, zwłaszcza 375–377; R. Patz, *Der Erwerb von Vermögen*, [w:] GrNKKirchR, s. 715, 716; tenże, *Der Erwerb von Kirchenvermögen*, [w:] HdbkatchKR, s. 883, 884.

¹⁶ Por. W. Schulz, *Recht auf finanzielle*, MK, can. 1260/4; W. Wójcik, *Dobra doczesne Kościoła*, [w:] *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, t. 4, pod red. W. Wójcika, J. Krukowskiego, F. Lempy, Lublin 1987, s. 57, 58; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4..., s. 33.

¹⁷ CIC 1917 zabraniał duchownym żądania opłaty z okazji spełnianych posług religijnych, mogli tylko przyjąć dobrowolne ofiary (por. can. 736, 1507 § 1).

mentów i sakramentaliów nie może być uzależnione od opłaty. Kościół od początku swego istnienia nie tylko wspomagał biednych, przeznaczając na ich wsparcie część składanych ofiar, ale już od czasów apostoelskich uważał się za „skarbnika ubogich”¹⁸ i traktował osoby, które nie były w stanie składać ofiar materialnych, za pełnoprawnych członków, ponieważ „[...] ofiarność na rzecz Kościoła nigdy nie należała do kryteriów przynależności doń”¹⁹.

Ofiary *iura stolae* i ofiary mszalne (*stips oblata*) w warunkach, gdy głównym źródłem finansowania Kościoła jest system zbiórek i ofiar²⁰ – a tak jest na przykład w Polsce – należą do najbardziej rozpowszechnionych sposobów realizacji obowiązku zapewnienia odpowiedniego utrzymania duchownym, nałożonego na wiernych w kan. 222 § 1. Ofiary *iura stolae* to „[...] ofiary składane przez wiernych na utrzymanie duchownych z okazji spełniania przez nich posług kapłańskich, np. udzielania chrztu, asystowania przy zawieraniu małżeństwa sakramentalnego, odprawiania pogrzebu kościelnego”²¹. Natomiast ofiary mszalne (*stips oblata*) są to „[...] ofiary składane świętym szafarzom (*ministri sacri*) przez wiernych z okazji odprawiania Mszy św. w ich intencjach”²². Nie są to zatem zapłaty²³ za mszę św., lecz szczególnego rodzaju świadczenia wiernych składane z okazji odprawiania przez świętych szafarzy mszy św. z przeznaczeniem na utrzymanie tychże szafarzy i wspomaganie dzieł Kościoła (por. kan. 946)²⁴. Święci szafarze

¹⁸ Wskazuje na to zwrot *praesertim erga egenos* w kan. 1254 § 2, który pochodzi z Dekretu o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* (nr 17) Soboru Watykańskiego II – por. W. Schulz, *Grundfragen kirchlichen Vermögensrechts*, [w:] HdbKathKR, s. 863; V. De Paolis, *I beni temporali della Chiesa...*, s. 250–260; szerzej na ten temat zob. D. Falin, *De obligatione impediti fructus benefici superfluos pro pauperibus aut piis causis*, Romae 1963.

¹⁹ R. Sobański, *Baza finansowa Kościołów w perspektywie zintegrowanej Europy*, „Prawo Kanoniczne” 1996, nr 3–4, s. 11.

²⁰ Na temat modeli finansowania Kościoła zob. m.in.: H. J. F. Reinhardt, *Beitragspflicht, Sorge für soziale Gerechtigkeit*, MK, can. 222/2; A. Bonecki, *Finanse. Doświadczenia różnych Kościołów*, [w:] *Kościół i pieniądze*, pod red. H. Seweryniaka, Płock 1993, s. 83–90; tenże, *Finanse Kościoła we Włoszech*, [w:] tamże, s. 91–98; H. Maré, *Niemiecki system finansowania Kościoła*, [w:] *Systemy finansowania instytucji kościelnych w Europie. Materiały Międzynarodowej Konferencji. Sandomierz 13–14 września 1999 r.*, pod red. J. Krukowskiego, Lublin 2000, s. 31–43; L. Czerwiński, *Finansowanie instytucji kościelnych w Hiszpanii*, [w:] tamże, s. 65–77; B. Schanda, *System finansowania Kościoła na Węgrzech*, [w:] tamże, s. 79–107; J. Tretera, *Finansowanie Kościołów w Republice Czeskiej*, [w:] tamże, s. 110–121; V. Fílo, *Finansowe zabezpieczenie Kościoła ze strony państwa w Republice Słowackiej*, [w:] tamże, s. 123–132; K. J. Ners, *Zasady finansowania instytucji kościelnych w Polsce. Problematyka w aspekcie de lege lata i de lege ferenda*, [w:] tamże, s. 133–147.

²¹ H. Karbownik, *Iura stolae*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 554, 555.

²² E. Przekop, *Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1990, s. 81. Zgodnie z kan. 207 § 1 termin: święci szafarze jest synonimiczny z terminem duchowni, jednakże odnośnie do ofiar mszalnych należy go zawęzić tylko do kapłanów.

²³ Już zmiana terminologii ze *stipendium* na *stips* wskazuje, iż prawodawca chciał w ten sposób uniknąć jakiegokolwiek łączenia sprawowania Eucharystii z wynagrodzeniem, zapłatą. Z tej przyczyny wyraz *stipendium* nie jest odpowiedni w tym kontekście. Natomiast wyraz *stips* oznacza dar, datek, nagrodę, jałmużnę, ofiarę – por. A. Jougán, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań–Lublin–Warszawa 1958³, s. 644; M. Pastuszek, *Ofiary mszalne*, „Prawo Kanoniczne” 1986, nr 3–4, s. 117; tenże, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*, Kielce 1997, s. 365.

²⁴ Niektórzy autorzy ofiary mszalne klasyfikują jako ofiary dobrowolne – por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży. Jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn

jednak „[...] odprawiają Mszę św. nie dlatego, że przyjęli ofiarę mszalną, lecz dlatego, że mocą święceń jest to ich «główne zadanie»²⁵, zaś duszpasterze sprawują Najświętszą Ofiarę z racji ich pastoralnych obowiązków”²⁶.

Każdy kapłan celebrujący czy koncelebrujący mszę św. może przyjąć – zgodnie z uznanym zwyczajem Kościoła – ofiarę złożoną w celu aplikowania Mszy św. w określonej intencji (por. kan. 945 § 1). Przyjęcie ofiary mszalnej na podstawie powyższej normy jest godziwe, jednakże zgodnie z kan. 945 § 2 nie jest obowiązkowe. Z faktu przyjęcia święceń prezbiteratu lub episkopatu nie wynika bowiem obowiązek przyjmowania ofiar mszalnych, konsekwentnie zatem nie można zmuszać szafarza Najświętszej Ofiary do przyjęcia ofiary mszalnej, argumentując to dobrem Kościoła. Obowiązki wiernych składania ofiar mszalnych odpowiada korelatywne prawo szafarza Eucharystii do ich przyjmowania, jednakże zarówno szafarz nie ma obowiązku ich przyjęcia, jak i wierny może być zwolniony z ich składania z racji swego ubóstwa²⁷.

Przyjęta ofiara mszalna – bądź osobiście przez samego szafarza, bądź w sposób zorganizowany, na przykład przez kancelarię parafialną – rodzi zobowiązanie aplikowania mszy św. zgodnie z intencją ofiarodawcy, i to niezależnie od wysokości złożonej ofiary, gdyż: „Należy odprawić oddzielne²⁸ Msze św. w intencji tych, za których została złożona i przyjęta ofiara, nawet niewielka” (kan. 948)²⁹. Nie wolno więc samowolnie odprawiać mszy św. w tzw. intencji zbiorowej³⁰, jeśli ofiary zostały złożone i przyjęte na oddzielne msze św.; obowiązek odprawiania i aplikowania mszy św. w intencji tych, którzy złożyli ofiarę, pozostaje również wtedy, gdy przyjęte ofiary, nawet bez winy przyjmującego, zaginęły lub straciły wartość (por. kan. 949). Tak więc żadne powody nie upoważniają szafarza do redukcji zobowiązań mszalnych (*reductio onerum Missarum*).

1991, s. 399; P. H e m p e r e k, *Reforma uprawnień w zakresie stypendiów mszalnych*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1975, z. 5, s. 24; inaczej: W. S c h u l z, *Recht auf finanzielle*, MK, can. 1260/4; W. W ó j c i k, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 58.

²⁵ Kan. 904; por. kan. 843; 213.

²⁶ R. S o b a ń s k i, *Uwagi na marginesie dekretu o tzw. intencjach zbiorowych*, „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Kurii Metropolitalnej w Katowicach” 1995, s. 296; por. K. L ü d i c k e, *Keine Entlohnung*, MK, can. 848/1; R. R a k, *Stipendium mszalne w całości wychowania eucharystycznego*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1968, t. 1, s. 153–163.

²⁷ Przeciwnie: M. P a s t u s z k o, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II...*, s. 369, 370.

²⁸ Co prawda, w polskim tłumaczeniu jest „oddzielne”, jednakże w oryginale łacińskim występuje forma przymiotnikowa (*distinctae Missae applicandae*), a nie przysłówkowa. Tłumaczenie polskie „[...] nie zmienia wprawdzie sensu dyspozycji, forma przymiotnikowa jest jednak jaśniejsza i bardziej zdecydowana: chodzi o oddzielne Msze św. aplikowane w intencji składającego ofiarę” – R. S o b a ń s k i, *Uwagi na marginesie dekretu o tzw. intencjach zbiorowych...*, s. 294, przypis 1.

²⁹ Por. M. P a s t u s z k o, *Ofiary mszalne...*, s. 121–123; tenże, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II...*, s. 375–379; V. D e P a o l i s, *De stipe Missarum secundum praescripta can. 951 § 1 et 948*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica” 1984, s. 470.

³⁰ Por. *Congregatio pro Clericis, Decretum quoad stipendia secerdotibus pro Missis celebrandis accipienda, regulae quaedam dantur*, 22 II 1991, „Acta Apostolicae Sedis” [dalej: AAS] 1991, s. 443–446; (tekst polski w: „Wiadomości Diecezjalne. Organ Urzędowy Kurii Metropolitalnej w Katowicach” 1991, s. 175–180); R. S o b a ń s k i, *Uwagi na marginesie dekretu o tzw. intencjach zbiorowych...*, s. 294–298.

Z praktyki ofiar mszalnych należy także całkowicie wykluczyć jakiegokolwiek pozory transakcji lub handlu (por. kan. 947). Kto by się jednak dopuścił nielegalnego czerpania zysku z ofiar mszalnych, powinien być ukarany cenzurą lub inną sprawiedliwą karą (por. kan. 1385). Elementami tego przestępstwa są: 1) nielegalne działanie umożliwiające osiągnięcie zysku z ofiar mszalnych³¹; 2) wina umyślna, czyli zamiar uzyskania nielegalnego zysku z intencji mszalnych; 3) podstawa prawna wymierzenia kary, tj. ochrona służebnej postawy kapłanów spełniających Ofiarę Eucharystyczną, a także zabezpieczenie godziwości uzyskiwania środków pieniężnych przez duchowieństwo; 4) sankcja karna obligatoryjna, aczkolwiek bliżej nieokreślona³².

Zgodnie z zasadą, iż w tym samym dniu wolno szafarzowi zatrzymać dla siebie tylko jedną ofiarę mszalną, z wyjątkiem dnia Bożego Narodzenia, kapłan odprawiający w tym samym dniu kilka mszy św. zobowiązany jest ofiary za pozostałe msze św. przekazać na cele oznaczone przez ordynariusza. Prawo dopuszcza wszakże pewne wynagrodzenie szafarza celebrującego więcej mszy św. w ciągu tego samego dnia z tytułu zewnętrznego (por. kan. 951 § 1). Wynagrodzenie z tytułu zewnętrznego (*ex titulo extrinseco*) dotyczy bądź wydatków i szczególnych okoliczności związanych z odprawieniem danej mszy św. (np. konieczność dojazdu do odległego kościoła własnym pojazdem, późniejsza godzina), bądź ofiar dobrowolnych na rzecz kapłana złożonych z racji mszy św. ślubnej, pogrzebowej itd.³³. Natomiast szafarz koncelebrujący w tym samym dniu drugą mszę św. nie może za nią przyjąć z żadnego tytułu ofiary mszalnej (por. kan. 951 § 2)³⁴. Zakaz pobie-

³¹ Przyjmuje ono różne postaci, generalnie niezgodne z dyspozycjami kan. 947; 948; 951; 952; 955 § 1.

³² Por. F. L e m p a, *Sankcje w Kościele (część szczegółowa)*, [w:] *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, t. 4, pod red. W. Wójcika, J. Krukowskiego, F. Lempy, s. 257–259.

³³ Por. T. P a w ł u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2..., s. 401; E. P r z e k o p, *Przewodnik duszpasterski...*, s. 83.

³⁴ Por. *Sacra Congeragatio pro Cultu Divino, Declaratio de concelebatione*, 7 VIII 1972, nr 3b, AAS 1972, s. 563 (tekst polski w: „Posoborowe Prawodawstwo Kościelne” [dalej: PPK], t. 5, z. 1, nr 9038). W sytuacji, gdy dany szafarz koncelebruje pierwszą mszę św., ma prawo do przyjęcia całej ofiary mszalnej – por. *Ritus servandus in concelebatione Missae et Ritus Communionis sub utraque specie*, Typis Polyglottis Vaticanis 1965, nr 10, s. 17 (tekst polski w: PPK, t. 7, z. 2, nr 13113). Dlatego kan. 945 § 1 zrównuje koncelebransów z celebransami Eucharystii, jeśli chodzi o przyjęcie ofiary mszalnej. Kongregacja Soboru (obecnie Kongregacja do Spraw Duchowieństwa) zastrzegła, iż przyjęte ofiary mszalne z okazji binacji lub trynacji powinny być przekazywane do kurii diecezjalnej i przeznaczone na cele ogólnodiecezjalne. W żadnym przypadku, nawet gdyby chodziło o ubóstwo danego szafarza, wspomniane ofiary nie mogły być przypisane na jego potrzeby – por. *Sacra Congeragatio Concilii, Missae binatae ac pro populo*, 8 V 1920, AAS 1920, s. 536–542; *Sacra Congeratio Concilii, Eleemosynae Missarum binatarum*, 13 XI 1937, AAS 1938, s. 101–103; *Pontificia Commissio at Codicis Canonis Authentice Interpretandis, Responsa ad proposita dubia*, 13 XII 1923, AAS 1924, s. 116. W przypadku zakonnika będącego proboszczem lub wikariuszem parafialnym w tej sprawie obowiązuje nakaz ordynariusza miejsca, innych zaś kapłanów zakonnych – nakaz własnego ordynariusza personalnego, czyli wyższego przełożonego zakonnego – por. *Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, Responsa ad proposita dubia*, 20 II 1987, AAS 1987, s. 1132 (tekst polski w: „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 2002, nr 15, s. 28–29). Nawet synod diecezjalny nie mógł zezwolić duchownym na zatrzymanie choćby części ofiary mszalnej za mszę św. binowaną lub trynowaną – por. *Sacra Congeratio Concilii, Eleemosynae Missarum bina-*

rania w tym samym dniu więcej niż jednej ofiary mszalnej ma na celu wykluczenie choćby pozorów chciwości. Stąd naruszenie tego zakazu jest poważnym wykroczeniem, które nakłada obowiązek restytucji na cele wskazane przez biskupa diecezjalnego³⁵.

Wysokość ofiary składanej z okazji odprawiania i aplikacji mszy św. określa dekretem synod prowincjalny lub zebranie biskupów prowincji (metropolii)³⁶. Tak więc nie wolno duchownemu domagać się wyższej ofiary. Może jednak przyjąć dobrowolnie złożoną ofiarę wyższą od wyznaczonej, jak też ofiarę niższą³⁷. Tam, gdzie nie ma takiego dekretu, należy zachować zwyczaj istniejący w diecezji (por. kan. 952 § 2).

Wierni składający ofiarę mszalną „[...] przyczyniają się do dobra Kościoła oraz uczestniczą przez tę ofiarę w jego trosce o utrzymanie szafarzy i dzieł” (kan. 946). Są więc trzy cele, na które przeznaczają się ofiary mszalne: Kościoły partykularne, utrzymanie szafarzy, dzieła Kościoła. Ogólne stwierdzenie o przyczynianiu się do dobra Kościoła oraz szczegółowa precyzja odnośnie do utrzymania szafarzy i dzieł Kościoła każe ofiary mszalne widzieć w szerszej relacji niż tylko ofiarodawca – szafarz, bowiem *sacer minister* nie jest jedynym ich beneficjentem³⁸. Niemniej ofiary mszalne wynikające niejako *ex iustitia* – w sensie obowiązku wiernych dotyczącego utrzymania szafarzy – mają służyć przede wszystkim utrzymaniu tychże szafarzy³⁹.

Wzmianka o dobru Kościoła i utrzymaniu jego dzieł w kan. 946 daje wystarczającą podstawę do odpowiednich regulacji prawnych, umożliwiających biskupowi diecezjalnemu między innymi określić, jaką część ofiary mszalnej⁴⁰ ma otrzymać szafarz, a jaką powinien przeznaczyć na inne cele (np. wydatki związane z odprawianiem mszy św., utrzymaniem budynku kościelnego itp.). Wspomniane powyżej regulacje prawne nie mogą jednak szafarzowi odebrać ofiary w całości. W takiej sytuacji biskup musiałby w inny sposób zapewnić kapłanom wynagrodzenie

tarum, 13 XI 1937, AAS 1938, s. 101–103; M. P a s t u s z k o, *Ofiary mszalne...*, s. 124–127; tenże, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II...*, s. 380–385.

³⁵ Por. E. P r z e k o p, *Przewodnik duszpasterski...*, s. 83.

³⁶ Can. 831 CIC 1917 upoważniał każdego ordynariusza miejsca do określenia, jeśli to możliwe na synodzie diecezjalnym, wysokości ofiary mszalnej.

³⁷ Por. kan. 952 § 1; 848; 945 § 1; 947; 1264 n. 2; K. L ü d i c k e, *Keine Entlohnung*, MK, can. 848/4–5.

³⁸ W schematach nowego kodeksu proponowano normę upoważniającą biskupa diecezjalnego do określenia celów, na które ofiary mszalne miałyby zostać przeznaczone w całości lub części. Propozycję tę odrzucono między innymi dlatego, że mogłaby naruszać wolę ofiarodawcy, który ma prawo wyboru szafarza, by ten korzystał przez to z jego ofiary. Taką sytuację uwzględnia również kan. 955 § 1, który szafarzowi przekazującemu dalej ofiarę mszalną pozwala zatrzymać dla siebie nadwyżkę ponad wysokość diecezjalną, oczywiście, jeśli nadwyżkę dano ze względu na osobę i nie zastrzeżono, by właśnie szafarz otrzymujący ofiarę odprawił mszę św. – por. „Communicationes” [dalej: ComCan] 1972, s. 58 (tekst polski w: PPK, t. 5, z. 2, nr 10032); ComCan 1981, s. 431; M. P a s t u s z k o, *Ofiary mszalne...*, s. 118–120; tenże, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II...*, s. 371.

³⁹ Por. W. G ó r a l s k i, *Nowe przepisy w dziedzinie stypendiów mszalnych*, „Prawo Kanoniczne” 1975, nr 3/4, s. 123; K. L ü d i c k e, *Sinn der Messgabe*, MK, can. 946/1.

⁴⁰ Por. R. S o b a ń s k i, *Uwagi na marginesie dekretu o tzw. intencjach zbiorowych...*, s. 298.

odpowiadające ich pozycji, a zatem byłyby to decyzja ekonomicznie niekorzystna. Kan. 946 stwarza także podstawę prawną dla praktyki sumowania wszystkich ofiar mszalnych składanych w danym kościele (parafialnym, rektoralnym), a następnie wypłacania ich szafarzom proporcjonalnie, niezależnie od wielkości ofiar złożonych na poszczególne msze św., z uwzględnieniem jednak zasady: ile przyjętych ofiar, tyle aplikowanych mszy św.

Według dyrektywy Synodu Biskupów z 1971r. dochody kapłanów mają być oddzielone od aktów ich posług, zwłaszcza sakramentalnych⁴¹. Uznano, że zniesione zostały tym samym ofiary *iura stolae*. Dlatego też konsultorzy w czasie reformy CIC 1917 wprowadzili w miejsce terminu *taxa* – termin *oblatio*. Dzisiaj nie mówimy więc już o należnościach prawa stuły, lecz o *oblaciones*, co zresztą potwierdza tekst kan. 1264 nr 2. Ofiary te powinny się znaleźć we wspólnej kasie parafialnej (por. kan. 531; 551)⁴², co więcej, „[...] prawo kościelne zabrania zbierania składek (ofiar) na utrzymanie duchownych przy słuchaniu spowiedzi św., sprawowaniu sakramentu bierzmowania czy udzielaniu Komunii św., ale pozwala przyjąć ofiarę mszalną”⁴³, ofiarę z okazji chrztu, ślubu (por. kan. 848) czy pogrzebu kościelnego (por. kan. 1181).

Uwagi końcowe

Prawodawca objął obowiązkiem finansowego wspierania zadań Kościoła wszystkich wiernych. Choć w czasie prac Komisji do Spraw Reformy CIC bezpośrednio zaakceptowano obowiązek zaradzenia potrzebom Kościoła, to jednak schemat *Populum Dei* z 1977 r. zawiera can. 29, którego treść wskazuje, iż obowiązek ten dotyczy przede wszystkim wiernych świeckich. Powyższy kanon zobowiązuje ich, w zależności od możliwości każdego oraz warunków rodzinnych, do dostarczenia tego, co jest konieczne do sprawowania kultu, godziwego utrzymania duchownych oraz innych pracowników, jak również osiągnięcia innych celów właściwych Kościołowi⁴⁴. Następnie w czasie dyskusji zaproponowano zniesienie wspomnianego kanonu, gdyż znajduje się w *Lex Ecclesiae Fundamentalis*⁴⁵. Dlatego też nie ma go w schemacie Kodeksu z 1980 r., jednakże został zamieszczony w poprawionym schemacie z 1982 r. w tytule „O obowiązkach i prawach wszystkich wiernych” i w konsekwencji wszedł bez zmian do nowego *Kodeksu prawa kanonicznego*

⁴¹ Por. Synodus Episcoporum 1971, *De Sacerdotio ministeriali*, 30 XI 1971, nr 6, AAS 1971, s. 898 (tekst polski w: PPK, t. 5, z. 2, nr 9530).

⁴² Według E. Przekopa ofiar mszalnych nie należy włączać do wspólnej kasy parafialnej (E. Przekop, *Przewodnik duszpasterski...*, s. 19).

⁴³ M. Pastuszko, *Ofiary mszalne...*, s. 117.

⁴⁴ Por. *Schema canonum Libri II De Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977, can 29: „Officio tenentur, ratione habitae uniuersiusque facultatum et status familiae, curandi ut Ecclesiae praesto sint ea quae ad cultum diuinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem vel remunerationem et ad alios fines eidem Ecclesiae proprios necessaria sunt media”. Tekst polski w: PPK, t. 10, z. 2, nr 19326.

⁴⁵ Por. ComCan 1980, s. 85.

nego jako § 1 kan. 222. W odniesieniu do duchownych „[...] będzie on aktualny zwłaszcza wtedy, gdy chodzi o ofiary na prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości, a nawet cele kultu Bożego (np. budowa i utrzymanie kościołów)”⁴⁶.

Konsultorzy Komisji zwrócili także uwagę na to, że obowiązek finansowego wspierania Kościoła ciąży na wiernych proporcjonalnie do ich zamożności i to bardziej na bogatych niż na biednych. Wprawdzie zasada ta nie znalazła się *expressis verbis* w nowym Kodeksie, jednak pośrednio została zapisana w § 2 kan. 1261. Czytamy tam: „Biskup diecezjalny powinien przypominać⁴⁷ wiernym obowiązek, o którym jest mowa w kan. 222 § 1, i w odpowiedni sposób domagać się jego wykonania”. Tak więc domaganie się (*urgere*) wypełnienia tego obowiązku powinno odbywać się w sposób odpowiedni (*opportuno modo*), zatem z właściwą delikatnością i uwzględnieniem okoliczności, nie zaś w sposób bezwzględny i nieuzasadniony⁴⁸. Wnioski, aby obowiązkiem tym objąć tylko zamożniejszych, czy też aby zobowiązać wszystkich *pro mensura facultatis*, ujęto w ogólnikową formułę *pro posse*⁴⁹, jako że jest to poważny obowiązek wszystkich wiernych⁵⁰, na mocy którego ponoszą oni współodpowiedzialność za realizację posłannictwa Kościoła i przyczyniają się do zagwarantowania odpowiedniego utrzymania pracownikom kościelnym, którzy ze swej strony stawiają w tym względzie roszczenia wobec Kościoła⁵¹. Podkreślono jednocześnie osobisty obowiązek biskupa, wyrażający się w trosce o należyte wypełnienie przez wiernych tego zobowiązania (por. kan. 1261 § 2). Zaakcentowano również, iż biskup, przypominając innym o tym obowiązku, powinien sam być przykładem dla wszystkich⁵².

Realizację obowiązku nałożonego na biskupa w kan. 1261 § 2 trzeba widzieć głównie w ramach prac posiedzenia biskupów prowincji. Do zadań tego organu kolegialnego należy ustalenie wysokości taks i *oblaciones* (por. kan. 1264). Należałoby przy tym ustalić nie tylko wysokość, lecz również rodzaj i sposób składania świadczeń finansowych przez wiernych w celu możliwości sprawiedliwego rozłożenia obciążeń⁵³. Odpowiada to następującej dyspozycji, zawartej w dekrecie o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* Soboru Watykańskiego II: „Biskupi zaś mają napominać wiernych o tym ich obowiązku i winni się troszczyć, czy to każdy z osobna dla swojej diecezji, czy lepiej po kilku razem dla wspólnego tery-

⁴⁶ E. S z t a f r o w s k i, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 4, Warszawa 1986, s. 278.

⁴⁷ Niektóre tłumaczenia (w tym na język polski) łagodzą słowo *monere* (upominać) i używają zwrotu: przypominać, zwracać uwagę.

⁴⁸ Por. *Schema canonum Libri V De iure partimoniali Ecclesiae*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977, can. 4 § 3: „Episcopi de his obligationibus fideles monere tenentur et opportuno modo eas urgere curent” (tekst polski w: PPK, t. 9, z. 2, nr 21373).

⁴⁹ Por. ComCan 1973, s. 94.

⁵⁰ Por. W. S c h u l z, *Recht auf finanzielle*, MK, can. 1260/3; H. J. F. R e i n h a r d t, *Beitragspflicht, Sorge für soziale Gerechtigkeit*, MK, can. 222/1.

⁵¹ Por. kan. 231 § 2; 263; 269 nr 1; 281; 295 § 2; 384; 402 § 2; 1350 § 1; 538 § 3; 707 § 2.

⁵² Por. *Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium Ecclesiae Imago de pastoralis ministerio Episcoporum*, 22 II 1973, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, nr 28. 124 (tekst polski w: PPK, t. 6, z. 1, nr 10374–11035).

⁵³ Por. W. S c h u l z, *Freie Vermögenszuwendung*, MK, can. 1261/5.

torium, aby ustalone zostały normy dla zaradzenia stosownemu utrzymaniu tych, którzy w służbie Ludu Bożego pełnią lub pełnili jakieś zadanie” (DK 20).

IL SOSTENTAMENTO DEL CLERO COME L'OBBLIGO DEI FEDELI NEL *CODICE DI DIRITTO CANONICO* DEL 1983

S o m m a r i o

Nel can. 222§1 si legge: „I fedeli sono tenuti all’obbligo di sovvenire alle necessità della Chiesa, affinché essa possa disporre di quanto è necessario per il culto divino, per le opere di apostolato e di carità e per l’onesto sostentamento dei ministri”. Si tratta degli scopi della missione della Chiesa. L’obbligo viene soddisfatto secondo lo stato materiale dei fedeli nonostante che questo principio non sia stato *expressis verbis* iscritto nel Codice. Il can. 1264 definisce le offerte (*oblaciones*) da farsi in occasione dell’amministrazione dei sacramenti e dei sacramentali e non per essi. In Polonia esse, insieme con le collette, costituiscono la più diffusa forma della soddisfazione dell’obbligo del sostentamento da parte dei fedeli. Gli stipendi della messa sono destinate in primo luogo al sostentamento dei ministri sacri.